
Informele Inzet

Basis voor sociale samenhang

Inhoudsopgave

Informele Inzet, basis voor sociale samenhang	4
Inleiding	5
Informele inzet is onmisbaar	5
Druk op de ketel	5
Nieuw beleid: inzet beter ondersteunen	5
Provinciaal plan voor impuls en ondersteuning	6
Informele zorg: hoe zit het nu?	7
Ontwikkelingen en trends	7
Mantelzorger in lastige positie	7
Ondersteuning in soorten en maten organiseren en bekendmaken	7
Steunpunten Mantelzorg: informatie, advies, emotionele en praktische ondersteuning	8
Vrijwillige zorg: respijtzorg en praktisch hulp	8
Belangenbehartiging, financiële ondersteuning, materiele ondersteuning	8
Professionele spelers in het veld: samenwerking en erkenning	8
Informele zorg: de gemeente aan zet	9
Informele zorg: provinciale inspanningen	9
Wat is er al gedaan?	9
Wat doet de provincie in 2007 en 2008?	10
Ondersteunen gemeenten	10
Samenwerken, afstemmen	11
Innovatieve methoden en bereik doelgroepen	11
Belangenbehartiging	11
Informele Zorg: provinciale resultaten eind 2008	11
Vrijwilligerswerk, hoe zit het nu?	12
Ontwikkelingen en trends	12
Druk op vrijwilligerswerk	12
Vrijwilligersbeleid bij gemeenten: goed begin	12
Kansen: jongeren, vitale ouderen, allochtonen en flexibele taken	13
Vrijwilligerswerk: provinciale inspanningen	14
Wat is er al gedaan?	14
Wat doet de provincie in 2007 en 2008?	14
Gemeentelijk beleid	14
Specifieke doelgroepen	14
Innovatie	15
Infrastructuur	15
Maatschappelijke stages	15
Vrijwilligerswerk: provinciale resultaten eind 2008	15
Verklarende woordenlijst	16
Begrippen	16
Organisaties in Gelderland	16

Informele Inzet

Basis voor sociale samenhang

De provincie waardeert en koestert vrijwilligers en mantelzorgers. Vrijwilligerswerk en mantelzorg worden steeds belangrijker, maar ze staan onder druk. In deze brochure beschrijft de Provincie Gelderland haar plannen om de informele inzet – mantelzorg en vrijwilligerswerk – in Gelderland te versterken. De brochure is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij mantelzorg of vrijwilligerswerk, zoals gemeenten en maatschappelijke instellingen. Gelderland reikt gemeenten en instellingen de hand bij hun inspanningen en plannen om mantelzorg en vrijwilligerswerk beter te ondersteunen, te werven en te behouden. Dat doen we met het uitvoeringsplan *Informele inzet, basis voor sociale samenhang*, waar deze brochure over gaat.

Inleiding

Informele inzet is onmisbaar

Sinds jaar en dag scoort Nederland zeer hoog op de lijst met landen waar burgers zich veel en vaak inzetten voor anderen. In Nederland vormen vrijwilligers eenderde van de volwassen bevolking: 4,5 miljoen mensen landelijk, wat neerkomt op ongeveer 500.000 in Gelderland. De Nederlandse mantelzorgers zijn 3,7 miljoen in getal, ruim 400.000 in Gelderland.

Of ze nou activiteiten organiseren bij hun club of kerk, opkomen voor anderen of zorgen voor een ziek familielid of vriend: vrijwilligers en mantelzorgers vormen het cement van onze maatschappij. Sommigen werken in georganiseerd verband, anderen alleen; sommigen jarenlang, anderen tijdelijk of af en toe. Hoe zij het doen maakt niet uit. Het werk dat zij samen verzetten vormt een wezenlijk onderdeel van de sociale infrastructuur in Nederland en in Gelderland: ze zijn onmisbaar.

Druk op de ketel

Hoewel wij ons met zoveel mantelzorgers en vrijwilligers gelukkig mogen prijzen, staat de informele inzet onder grote druk: er komen meer regels, de bevolking vergrijsst – ook vrijwilligers en mantelzorgers – en er komen te weinig nieuwe vrijwilligers bij. Al blijft het totale aantal vrij stabiel, de gemiddelde beschikbare tijd neemt af en vooral jongeren en allochtonen zetten zich relatief minder vaak vrijwillig in.

Twee op de vijf vrijwilligersorganisaties geven een tekort aan vrijwilligers aan. In de zorg en hulpverlening is het tekort het grootst, terwijl juist die sector vaker een beroep doet op vrijwilligers en mantelzorgers. Mensen wonen immers steeds langer zelfstandig thuis. Voor mantelzorgers dreigt zelfs het risico van overbelasting: door het hele land zijn naar schatting 200.000 mantelzorgers al overbelast.

Nieuw beleid: inzet beter ondersteunen

De grotere druk en de nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) vragen om een ander beleid voor vrijwillige inzet. Om een beleid dat vrijwilligers en mantelzorgers meer stimuleert en ondersteunt. De WMO gaat immers uit van een samenleving waarin burgers verantwoordelijk zijn voor zichzelf en voor elkaar, en waarin men elkaar helpt om problemen op te lossen. Pas als het echt nodig is, klopt men aan bij professionele hulpverleners of de overheid. Ook het nieuwe regeerakkoord *Samen werken, samen leven* koerst aan op grotere sociale samenhang en een maatschappij waarin we het samen doen.

De WMO legt de verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van de vrijwillige inzet als prestatieveld bij gemeenten. Dat biedt goede kansen voor het formuleren van nieuw beleid dat dichterbij de vrijwilligers en mantelzorgers zelf staat. De provincie wil graag mee bouwen aan betere structuren voor ondersteuning en stimulering van ons kostbare cement.

Provinciaal plan voor impuls en ondersteuning

De provincie wil de informele inzet een impuls geven en wil dat vrijwilligers en mantelzorgers met vragen en knelpunten kunnen rekenen op goed georganiseerde ondersteuning in Gelderland. Bovendien wil de provincie de positie van de mantelzorgers versterken. Dat wil de provincie bereiken met het uitvoeringsplan *Informele inzet, basis voor sociale samenhang*.

De provincie ondersteunt daarmee de vrijwilliger en mantelzorger niet direct, maar indirect: we vormen netwerken met partijen, stimuleren voorbeeldprojecten, ontwikkelen en implementeren methodieken en verspreiden kennis en ervaring om deskundigheid te vergroten. Provinciale steunfuncties bieden adviezen en bijstand aan gemeenten bij de invoering van de WMO.

Verderop leest u welke knelpunten de provincie signaleert en in welke richting zij oplossingen ziet. Ook vindt u in deze brochure welke concrete activiteiten in 2007 en 2008 gepland staan en welke resultaten die eind 2008 moeten opleveren. Ze zijn onderverdeeld naar informele zorg (dus de mantelzorg en zorgvrijwilligers) en vrijwilligerswerk.

Twee samenwerkingsverbanden van provinciale ondersteuningsinstellingen staan centraal bij deze ondersteuning: de stuurgroep *Impuls Informele Zorg*¹ en de stuurgroep *Sterk in Vrijwilligerswerk*².

Mantelzorger is geen vrijwilliger

Informele inzet is een verzamelnaam voor mantelzorg en vrijwilligerswerk. Dat is niet hetzelfde. Mantelzorg is de zorg die iemand geeft aan een naaste die extra zorg nodig heeft. Je kiest er niet voor, maar het komt op je pad. Vrijwilligerswerk is een gekozen gelegenheid om mensen te ontmoeten en om voldoening uit te halen. Je kunt zelf bepalen wat je doet, hoe vaak en wanneer. Als je er geen zin meer in hebt, kun je stoppen.

Anders dan vrijwilligerswerk bindt mantelzorg je juist vaak aan huis en het beperkt je sociale contacten. Je doet het niet, zoals bij vrijwilligerswerk, omdat je er zo goed in bent en omdat je het zo graag wilt, maar omdat de ander er behoefte aan heeft. In veel gevallen wordt je taak steeds zwaarder. Het stopt pas bij genezing of bij het wegvallen van de zorgvrager. Dat is ook het moment waarop veel mantelzorgers ziek worden. Daarnaast wordt mantelzorg gewoon gevonden, terwijl vrijwilligerswerk de vrijwilliger vaak aanzien geeft.

- 1 Spectrum, Zorgbelang, Enzovoort, Osmose, afvaardiging van de Steunpunten Mantelzorg en Mezzo
- 2 Spectrum, Gelderse Sport Federatie, Biblioservice Gelderland, Scouting Gelderland en Osmose

Informele zorg: hoe zit het nu?

Ontwikkelingen en trends

In Nederland zijn ongeveer 3,7 miljoen mensen betrokken bij mantelzorg. Nog eens 300.000 burgers zorgen vrijwillig, bijvoorbeeld via de vrijwillige thuishulp, vrienden-diensten of buddyzorg. Samen leveren zij 90% van de zorg aan huis, waarmee hun onbetaalbare maatschappelijke waarde is aangetoond.

De vraag naar informele zorg stijgt door demografische ontwikkelingen en doordat ouderen langer zelfstandig blijven wonen. Aan de andere kant neemt het aantal zorg-vrijwilligers juist af: meer vrouwen werken, en de werkende bevolking moet langer en verder reizen naar werk en familie. Mantelzorg of vrijwillige zorg past minder makkelijk in het gewone leven.

Mantelzorg in lastige positie

Mantelzorg wordt van harte gegeven, maar is alles behalve makkelijk. Het is lastig te combineren met werk, gaat gauw ten koste van de aandacht voor het gezinsleven en gaat eigenlijk altijd ten koste van de vrije tijd en het sociale leven van de mantelzorg-zelf. De extra zorg voor naasten brengt niet alleen lichamelijke en emotionele inspanningen met zich mee: mantelzorgers hebben geen formele status en zijn vaak ook veel tijd en energie kwijt aan het onderhandelen met zorginstellingen en instanties die materiële steun bieden. Een meer formele positie richting professionele zorg, thuishulpaanbieder, indicatiestellers en politiek, is dus gewenst.

De maatschappij is niet voldoende ingesteld op mantelzorg: regelgeving maakt het ingewikkeld om de nodige aanpassingen in huis voor elkaar te krijgen of een geschiktere woning te regelen. Ook zijn werkgevers niet berekend op mantelzorg. Wie zich erin verdiept zal zich niet verwonderen dat zo'n 200.000 mantelzorgers zich zwaar- tot overbelast voelen. Veel mantelzorgers voelen zich sociaal geïsoleerd en relatief veel van hen hebben gezondheidsklachten. Eén op de tien jongeren heeft met mantelzorg te maken, nog los van de eerdergenoemde cijfers. Zij hebben een verhoogde kans op emotionele problemen en gezondheidsproblemen. Veel kinderen die bij Bureau Jeugdzorg terecht komen zijn mantelzorgers.

Ondersteuning in soorten en maten organiseren en bekendmaken

In de problemen en behoeften van mantelzorgers bestaan grote verschillen. Het maakt veel uit of je de moeder bent van een gehandicapt kind of partner van een oudere dementerende. Jongeren en allochtonen lopen weer tegen andere problemen aan. Omdat de knelpunten breed geschakeerd zijn, is een passende ondersteuning makkelijker gezegd dan gedaan. Het landelijke Expertise Centrum Informele Zorg (EIZ) onderscheidt zes gebieden waarop ondersteuning nodig is.

1. informatie, advies, en steun
2. belangenbehartiging
3. respijtzorg en praktische hulp
4. financiële steun
5. materiële steun
6. samenwerking met en erkenning door zorgverleners

Momenteel is de ondersteuning op alle zes gebieden onvoldoende. Daarnaast blijkt dat mantelzorgers zelf de weg niet goed weten te vinden naar de ondersteuning die wel voorhanden is. Dat komt mede doordat mantelzorgers er vaak niet eens bij stil staan dat ze mantelzorgers zijn, en doordat zorg- en welzijnsinstellingen de problemen te weinig signaleren. Mantelzorgers worden dus ook te weinig via hen doorverwezen.

Steunpunten Mantelzorg: informatie, advies, emotionele en praktische ondersteuning

Wanneer het om de behoefte aan informatie, advies en ondersteuning gaat, spelen Steunpunten Mantelzorg in de regio's een cruciale rol. Zij ondersteunen mantelzorgers individueel en groepsgewijs met advies, cursussen en lotgenotencontact. Ze wijzen mantelzorgers de weg naar de juiste instanties en verminderen hun isolement. Mantelzorgondersteuning is nog volop in ontwikkeling: de consulenten op de steunpunten willen verder professionaliseren en meer mantelzorgers bereiken. Steunpunten Mantelzorg zijn vaak kleine organisaties, die veel meer zouden willen en kunnen. Vaak zijn ze echter onderbezet en moeten ze zoeken naar middelen om hun taken uit te kunnen voeren. Daarnaast zijn er nog niet overal in Gelderland Steunpunten Mantelzorg. Tussen de bestaande steunpunten zitten nu grote verschillen. Bijvoorbeeld of ze regionaal of alleen lokaal werken, hoe hun bezetting is en wat hun taakomschrijving is. Ook zijn ze soms bij heel verschillende instanties ondergebracht of zijn ze juist zelfstandig. De wijze van financiering is een belangrijke oorzaak voor de verschillen. Tot 1 januari 2007 werden de steunpunten betaald uit de CVTM³-gelden, die werden verdeeld door de zorgkantoren. Is 2007 nog een overbruggingsjaar, met ingang van 2008 ligt het voortbestaan van de steunpunten in handen van de gemeenten. Een belangrijk knelpunt voor de Steunpunten Mantelzorg is dus de onzekerheid over hun voortbestaan per 2008. Vooral voor de kleinere organisaties is het lastig en tijdrovend hun stem te laten doordringen in het beleidsvormingsproces rond de WMO. Dit gaat ten koste van hun kerntaken.

Vrijwillige zorg: respijtzorg en praktisch hulp

Zorgvrijwilligers zijn er voor de patiënt, maar kunnen ook het werk van mantelzorgers aanzienlijk verlichten. Bijvoorbeeld in de vorm van respijt- of aanvullende zorg: de mantelzorger even zorgtaken uit handen nemen zodat deze op adem kan komen. Goede samenwerking tussen zorgvrijwilligersorganisaties en Steunpunten Mantelzorg biedt dus belangrijke mogelijkheden om mantelzorgers af en toe letterlijk wat respijt te bieden. Vrijwillige zorgorganisaties lopen uiteen van de Zonnebloem tot buurtgebonden thuishulporganisaties, en vele hebben veel expertise opgebouwd met onder meer thuiszorg en buddyzorg. Ook deze organisaties worden deels uit de CVTM-gelden betaald, en ook voor hen geldt met de WMO onzekerheid over het voortbestaan.

Belangenbehartiging, financiële ondersteuning, materiële ondersteuning

De vereniging van patiëntenorganisaties Zorgbelang heeft in Gelderland een Platform Mantelzorg opgezet. Dit is een eerste aanzet tot belangenbehartiging op provinciaal niveau. Gemeenten en de landelijke overheid kunnen ondermeer financiële en materiële ondersteuning bieden. Bij het oplossen van knelpunten is goede belangenbehartiging hard nodig.

Professionele spelers in het veld: samenwerking en erkenning

Uiteraard hebben meer partijen met mantelzorg te maken, zoals professionele zorginstellingen. Zij beginnen heel langzaam beter oog te krijgen voor de problemen van mantelzorgers. Een betere afstemming tussen professionele en informele zorg zou de zware en vaak dubbele taken van mantelzorgers ook verlichten. Ook kunnen instanties als de GGD'en, de huisartsen en Bureaus Jeugdzorg van groot belang zijn door mantelzorgers beter te signaleren en door te verwijzen naar de juiste ondersteuning.

3 Subsidieregeling voor zorgkantoren, die daarmee ondersteuning bieden aan steunpunten mantelzorg, organisaties voor vrijwillige thuiszorg, vrijwillige terminale zorg en netwerken palliatieve zorg.

Informele zorg: de gemeente aan zet

Het gemeentelijk beleid voor vrijwilligerswerk en mantelzorg moet in het komende jaar vorm krijgen. Het is voor veel gemeentelijke beleidsmakers nieuw terrein, waarop nog weinig expertise is ontwikkeld. Tegelijk is het ingewikkeld: naast de directe ondersteuning van de mantelzorg en vrijwillige zorg moet de beleidsmaker voor dit prestatieveld ook raakvlakken met andere terreinen in gedachten houden. Bijvoorbeeld het toewijzingsbeleid voor woningen in de gemeente en betere randvoorwaarden voor de mantelzorg in het arbeidsbeleid.

Sommige gemeenten zijn daarbij al ver met de ontwikkeling van hun visie, andere oriënteren zich nog maar sinds kort op mantelzorg. De ene gemeente is ook duidelijk bereid tot regionale samenwerking, de andere juist minder.

Welke partijen de ondersteuning gaan bieden en welke rol de Steunpunten Mantelzorg en de vrijwillige zorgorganisaties daarin zullen spelen, is afhankelijk van de beslissingen die de gemeenten hierover zullen nemen. Gemeenten hebben te maken met nogal wat uiteenlopende partijen en belangen, lokaal en boven lokaal georganiseerd. Veel van deze organisaties zijn niet gewend voor de eigen belangen op te komen en voelen zich in het nauw tussen de grotere organisaties.

Informele zorg: provinciale inspanningen

De provincie wil dat mantelzorgers langer en met minder problemen mantelzorg kunnen blijven geven. Overbelasting van mantelzorgers moet worden voorkomen en van overbelaste mantelzorgers moet de zorg worden verlicht. Daarvoor wordt kort gezegd het bestaande netwerk voor ondersteuning beter sluitend en professioneler gemaakt, worden gemeenten ondersteund en afspraken en taken duidelijk verdeeld. Daarnaast kan de provincie mantelzorg vooral ook meer bekend maken. Niet alleen bij mantelzorgers zelf, maar ook bij zorginstellingen, politiek en andere belanghebbenden. Om deze doelstellingen te bereiken maakt de provincie van collectieve belangenbehartiging en een ondersteuningsnetwerk voor mantelzorgers beide een speerpunt.

Wat is er al gedaan?

In 2005 en 2006 nam de provincie al een voorschot op dit werk. Zo kwamen met hulp van Gelderland al nieuwe methoden, samenwerkingsverbanden, kennisuitwisselingen en relevante projecten tot stand. Bijvoorbeeld projecten in diverse regio's om jongere en allochtone mantelzorgers beter te bereiken, wat een goed begin is gebleken.

De gemeenten in de regio Achterhoek zetten mantelzorg op de sociale agenda⁴. Dat leidde tot een cursus om mantelzorgers en vrijwilligers beter voor hun extra taak uit te rusten.

In de Stedendriehoek werken gemeenten, professionele zorginstellingen en informele zorg samen aan ondersteuning, respijtzorg en mantelzorgbeleid bij zorginstellingen.

De Impulsgroep Informele Zorg is de afgelopen twee jaar uitgegroeid van een provinciaal netwerk tot een breed en actief samenwerkingsverband van provinciale ondersteuningsinstellingen. Enzovoort, Zorgbelang, Osmose, het Gelders Overleg Mantelzorg (GOMZ) en de Steunpunten Mantelzorg doen allemaal mee⁵. Ook de provincie en de landelijke belangenorganisatie voor de informele zorg Mezzo nemen deel. Alleen een vertegenwoordiging van zorgvrijwilligers en mantelzorgers ontbreekt op dit moment.

4 Regio's waarin overheden, belangengroepen en sociale partijen samenwerken volgens het provinciale programma Regionaal Werken, stellen samen een regionale sociale agenda op. Aan de onderwerpen op deze sociale agenda werken zij met voorrang samen.

5 De verschillende instellingen worden nader verklaard in de woordenlijst in deze brochure

Binnen het Gelders Overleg Mantelzorg (GOMZ) ontmoeten de Steunpunten Mantelzorg elkaar om ervaringen uit te wisselen en hun deskundigheid te bevorderen. Deze wordt net als de impulsgroep begeleid door Spectrum. Ook voor de vrijwillige thuiszorg was er een Gelders overleg. De deelnemende organisaties zijn echter uiteenlopend van schaal en aard, en hadden te weinig overlap om het overleg meerwaarde te geven. Daarom zoekt de provincie nu naar andere mogelijkheden voor afstemming met de vrijwillige thuiszorg.

In 2006 namen de provincie, de Impulsgroep en Mezzo⁶ het initiatief tot een provinciebrede visie over versterking van de informele zorg in Gelderland. In november stelden sleutelfiguren van vrijwilligersorganisaties, palliatieve zorg, buddyzorg, vrijwillige thuiszorg, mantelzorgsteunpunten en ondersteuningsorganisaties daarvoor een 'houtskoolschets' op. Deze schets is voor alle partijen het uitgangspunt voor verdere activiteiten.

Wat doet de provincie in 2007 en 2008?

In de komende periode moeten gemeenten veel beslissingen nemen die directe gevolgen hebben voor de ondersteuning van de mantelzorg. Daarom is het logisch dat de provincie juist nu ook haar inzet voor mantelzorg flink versterkt.

Ondersteunen gemeenten

De provinciale ondersteuningsorganisaties kunnen gemeenten op veel manieren helpen. Het aanbod varieert van hulp en advies bij het opstellen van beleidsplannen, tot het inventariseren van vraag en aanbod. Ook kunnen zij helpen om specifieke doelgroepen bij het beleid te betrekken en de belangenbehartiging van mantelzorgers te organiseren. Om dit aanbod dichterbij de gemeenten te brengen is de provincie samen met Spectrum en Mezzo begin 2007 gestart met het traject Kwartiermaker Mantelzorg. Zowel voor gemeenten als voor regio's is er ondersteuning op maat. Afstemming tussen partijen op lokaal en regionaal niveau krijgt daarin veel aandacht.

⁶ Zie de begrippenlijst in deze brochure

Samenwerken, afstemmen

Ook in 2007 en 2008 werkt de provincie aan afstemming en samenwerking. De Impulsgroep Informele Zorg moet daarvoor verder uitgroeien tot een overleg waarin expertise, ondersteuningspraktijk en mantelzorgers bij elkaar gebracht worden. Ook het GOMZ zal verder ondersteund worden. Daarbij krijgt de rol van het overleg afhankelijk van de ontwikkelingen van de Steunpunten Mantelzorg verder vorm.

De informele zorg wordt meer bij de ondersteuning van mantelzorgers betrokken en de provincie zal verkennen hoe ook de zorg voor palliatieve patiënten hierin past. In twee jaar zal dit moeten leiden tot een overzichtelijke en heldere ondersteuningsstructuur, waarin de witte vlekken die er nu nog zijn worden ingevuld. Ook onderzoeken we in 2007 en 2008 hoe knelpunten bij mantelzorgers eerder door hun omgeving worden gesignaleerd.

Innovatieve methoden en bereik doelgroepen

De provincie wil allochtone en jonge mantelzorgers – zowel onder als boven de twaalf jaar – beter bereiken en ondersteunen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door samen te werken met scholen en door mantelzorgconsulenten te laten zien waar zij allochtone mantelzorgers beter kunnen vinden en andersom.

Ook zijn nieuwe projecten in de maak die de respijtzorg en de signalerende rol van Steunpunten Mantelzorg kunnen verbeteren. Er wordt nog gestudeerd op extra inspanningen voor mantelzorgers binnen de palliatieve zorg. Ten slotte kijken we in 2007 en 2008 naar de mogelijkheden van ICT en domotica om de druk op de mantelzorg te verlichten. Methoden en best practices die voor de hele provincie van nut kunnen zijn worden actief verspreid.

Belangenbehartiging

Mantelzorgers moeten zelf initiatief gaan nemen door zelf knelpunten te signaleren, concrete aanbevelingen te doen en ook zelf innovatieve projecten te stimuleren. Pas wanneer zij zichzelf als een aparte groep hebben georganiseerd, zullen zij een gelijkwaardige gesprekspartner zijn voor instellingen en overheden. Tot nu toe heeft Zorgbelang⁷ een Platform Mantelzorg opgebouwd om de belangenbehartiging van mantelzorgers op provinciaal niveau van de grond te tillen. Het platform start in 2007 en functioneert als vraagbaak voor lokale belangenbehartigers. Uitbreiding naar een netwerk van lokale- en bovenlokale belangenbehartiging voor mantelzorgers staat ook op het programma van 2007 en 2008.

Informele Zorg: provinciale resultaten eind 2008

Mantelzorgers in Gelderland krijgen de ondersteuning die zij nodig hebben om langer en zonder problemen mantelzorg te blijven uitoefenen.

- In Gelderland is een dekkend netwerk van Steunpunten Mantelzorg met een duidelijke opdracht en voldoende financiering om de taak te vervullen. Zij stemmen hun zaken af met de informele zorg.
- Mantelzorgers in Gelderland weten waar zij ondersteuning kunnen krijgen.
- Gemeenten hebben in overleg met belanghebbende partijen beleid vastgesteld voor mantelzorgondersteuning, en zij stemmen dit regionaal af.
- De lessen die met de innovatieve projecten op het gebied van jongeren en allochtonen zijn opgedaan, zijn goed toegankelijk voor de Steunpunten Mantelzorg.
- In speciale projecten is aandacht besteed aan palliatieve zorg, jonge mantelzorgers, allochtonen, respijtzorg, ICT en domotica en een betere signalering.
- Platform Mantelzorg is bekend en erkend bij overheden en instellingen als belangenbehartiger voor mantelzorgers.
- Impulsgroep: de provinciale ondersteuningsorganisaties hebben een gedeelde visie en een samenhangend aanbod op het gebied van mantelzorg en informele zorg voor gemeenten.

7 Zie de begrippenlijst in deze brochure

Vrijwilligerswerk, hoe zit het nu?

Ontwikkelingen en trends

Nederland telt ruim 4,5 miljoen vrijwilligers, die zich op verschillende terreinen en zeer verschillende manieren inzetten: de sport bijvoorbeeld kent alleen al 1,2 miljoen vrijwilligers. Maar ook in sectoren als zorg, onderwijs en welzijn verrichten honderdduizenden burgers hun nuttige en onmisbare werk vrijwillig.

Net als in de informele zorg, staat ook dit andere vrijwilligerswerk onder druk. De moderne burger springt bewuster en voorzichtiger om met zijn kostbare vrije tijd en vrijwilligerswerk speelt daarin een steeds minder prominente rol. Vooral jongeren en allochtonen doen minder mee, maar ook grote groepen tweeverdieners hebben vaak te weinig tijd voor vrijwilligerswerk.

Druk op vrijwilligerswerk

Vrijwilligersorganisaties merken dat het aanbod afneemt: ze raken gewoonweg in het nauw of lopen tegen specifieke knelpunten aan. Het vinden en vasthouden van de juiste vrijwilliger kost organisaties grote moeite. Als oorzaak noemen zij een mentaliteitsverandering, bij zowel bestaande vrijwilligers als potentiële. Mensen leven *individueel*: ze kiezen vaker voor zichzelf. Daarom willen ze hun vrije tijd ook *flexibeler* kunnen indelen: ze hebben meer behoefte aan kortdurende en wisselende vrijetijdsbesteding.

Ook bezuinigingen spelen een rol: de overheid stoot bijvoorbeeld taken af, die deels op het bordje van vrijwilligers terechtkomen. Of organisaties worden gekort op hun budgetten, zodat ze vrijwilligers steeds minder faciliteiten en onkostenvergoedingen kunnen bieden.

Meer en strengere *regels* en wetten maken het moeilijker om vrijwilligerswerk te doen: vrijwilligers moeten voor hun taak vaker over certificaten, diploma's en vaardigheden beschikken waarvoor cursussen nodig zijn.

Dat is mede een gevolg van een samenleving die steeds veeleisender wordt: burgers zijn assertiever en eisen professionele kwaliteit en transparantie van 'hun' club, vereniging of instelling.

Vrijwilligersbeleid bij gemeenten: goed begin

De afgelopen jaren hebben gemeenten een prikkel gekregen om vrijwilligersbeleid op te zetten en uit te voeren. Dat deed het rijk met de *Tijdelijke Stimuleringsregeling Vrijwilligerswerk (TSV)* en met de inzet van de *Commissie Vrijwilligersbeleid*.

Gemeenten hebben goed gebruik gemaakt van deze stimulans. Veel gemeenten vertaalden de brede politieke steun voor vrijwilligerswerk concreet naar beleidsnota's, budget en ambtelijke capaciteit, of namen hun bestaande beleid opnieuw onder de loep.

Onderzoek⁸ laat echter zien dat er nog steeds een kloof bestaat tussen het gemeentebestuur en de lokale praktijk: gemeenten hebben vaak geen goed zicht op de werkelijke problemen bij lokale vrijwilligersorganisaties. Zij scheppen meer algemene voorwaarden, terwijl juist concrete ondersteuning en maatwerk nodig zijn. Vrijwilligersorganisaties zien daarom weinig van de gemeentelijke inspanningen terug, en hebben vaak geen duidelijke verwachtingen van de gemeente. Het ondersteunende werk van de gemeente kan dus nog veel beter aansluiten bij de wensen.

8 'Zweven tussen papier en praktijk; Lokaal vrijwilligerswerkbeleid onder de loep', Research voor Beleid, 2003 - 2005

Kansen: jongeren, vitale ouderen, allochtonen en flexibele taken

De toenemende druk en de kloof tussen beleid en praktijk vragen onze aandacht, maar daarbij dienen schijnbare problemen zich juist ook als mooie kansen aan. Vrijwilligersorganisaties hebben de inzet van jongeren vaak hard nodig: zonder hen komt steeds meer werk op de schouders van een steeds kleinere groep oudere vrijwilligers. Jongeren zijn dan wel matig vertegenwoordigd, maar een deel van hen is wel degelijk geïnteresseerd. Wel stellen ze eisen, willen ze niet verder zappen: hun ideale vrijwilligerswerk is afwisselend, leuk om te doen, en de sfeer moet hen aanspreken. Ook moet het flexibel in te delen zijn. *Maatschappelijke stages* vormen een leuke manier om hen enthousiast te maken.

Nog zo'n kans vormen vitale ouderen. Het vrijwilligersbestand mag dan wel vergrijzen, maar het aandeel aan vitale hoger opgeleide ouderen in de bevolking groeit. Deze groep kan nog eens heel belangrijk blijken voor de versterking van de vrijwilligersinzet. Datzelfde geldt voor allochtonen. Nu zijn zij verhoudingsgewijs nog te weinig te vinden als kader in de sport, zorg of maatschappelijke organisaties, maar dat betekent juist ook dat onder hen nog een groot aantal Nederlanders te winnen is voor vrijwilligerswerk. Ten slotte ligt een grote kans in het flexibel maken van vrijwilligerswerk. Mensen willen zich liever vaker en korter inzetten.

Vrijwilligerswerk: provinciale inspanningen

De primaire taak van de provincie is het ondersteunen en versterken van de infrastructuur voor vrijwilligerswerk. Dat kan met hulp aan lokale en regionale *steunpunten vrijwilligerswerk* en door waar nodig meer *samenwerking* te prikkelen. De provincie is goed in partijen bij elkaar brengen en samenwerkingsverbanden smeden.

Ook wil de provincie de gemeenten de hand reiken bij het verbeteren van hun gemeentelijk beleid om vrijwilligerswerk te vernieuwen en versterken. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beleid voor lokale ondersteuning en de bijbehorende financiering. Vooral kleinere gemeenten kunnen daarbij een steuntje in de rug goed gebruiken.

Ook wil de provincie, bijvoorbeeld door proefprojecten mogelijk te maken, nieuwe initiatieven en methodieken stimuleren. Daarmee vernieuwt en versterkt het vrijwilligerswerk, blijft het vrijwilligersbeleid in beweging, en kunnen we nieuwe doelgroepen zoals allochtonen en jongeren beter bereiken.

Wat is er al gedaan?

De Tijdelijke Stimuleringsregeling Vrijwilligerswerk (TSV) zorgde al dat rijk, provincie en gemeenten extra werk maakten van vrijwilligerswerk. In Gelderland kreeg het vrijwilligersbeleid dan ook een flinke duw in de goede richting: Gelderse gemeenten hebben het extra geld en de ondersteuning gebruikt voor ontwikkelingen die Rijk en provincie ook voor ogen stonden met vrijwilligerswerk.

Een onderzoek⁹ dat in 2005 voor de provincie is uitgevoerd, laat zien dat de meeste Gelderse gemeenten zich hebben ingericht op een betere ondersteuning van lokale vrijwilligers. In 78 procent van de gemeenten is er bijvoorbeeld een vrijwilligerssteunpunt; 55 procent heeft een vrijwilligerswebsite en 43 procent een sociaal comité. Verder heeft 62 procent van de gemeenten intussen vrijwilligerswerkbeleid vastgesteld en heeft 43 procent ook voldoende budget om het uit te voeren. De belangrijkste conclusie in het onderzoeksrapport is dan ook dat het gemeentelijke vrijwilligerswerkbeleid in Gelderland in tweeënhalf jaar tijd een duidelijke stap voorwaarts heeft gezet. Daarmee is qua voorwaarden al veel bereikt. Maar voor het overbruggen van de kloof tussen beleid en praktijk zijn er nog meer concrete stappen op lokaal niveau nodig.

Wat doet de provincie in 2007 en 2008?

Hoewel het tijdperk van de TSV-gelden voorbij is, moeten we in Gelderland bewaken en behouden wat er inmiddels is ontwikkeld op het vlak van vrijwilligerswerk. Nog mooier zou het zijn als we, ondanks de terugvallende financiële middelen, de infrastructuur toch verder uitbouwen en het vrijwilligerswerk toch verder vernieuwen en versterken. Ook de komst van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning vraagt hierom. Blijvende aandacht voor vrijwilligerswerkbeleid, is dan ook het credo voor de huidige periode na de TSV. Om deze ambities waar te maken richt de provincie zich in 2007 en 2008 op vier thema's: gemeentelijk beleid, specifieke doelgroepen, innovatie, en de infrastructuur.

Gemeentelijk beleid

De provincie wil de ontwikkeling van *gemeentelijk vrijwilligerswerkbeleid* verder blijven prikkelen, met speciale aandacht voor kleinere gemeenten en vrijwilligerswerk op het platteland. Ook heeft de provincie speciale aandacht voor regio's waar vrijwilligerswerk als thema op de sociale agenda¹⁰ staat. Dat is nu het geval in de Achterhoek en de Noord-West Veluwe.

Specifieke doelgroepen

De provincie wil werk maken van meer vrijwilligerswerk onder *jongeren, vitale ouderen en allochtonen*. Bij deze groepen liggen immers de grote kansen. Wat allochtone vrijwilligers betreft zoekt de provincie uit of de nieuwe subsidieregeling *Ruimte voor Contact*¹¹ van het rijk

9 "Eindrapport: De stand van zaken in het gemeentelijk vrijwilligers werkbeleid: een onderzoek naar de ontwikkeling van het gemeentelijk vrijwilligers werkbeleid in de Gelderse gemeenten", K plus V, Arnhem, 15 september 2005

10 Regio's waarin overheden, belangengroepen en sociale partijen samenwerken volgens het provinciale programma Regionaal Werken en samen een regionale sociale agenda opstellen. Aan de onderwerpen op deze sociale agenda werken zij met voorrang samen.

11 www.ruimtevoorcontact.nl

soelaas biedt. Die is bedoeld voor het creëren van lokale ontmoetingsmogelijkheden tussen allochtonen en autochtonen.

Innovatie

Nieuwe initiatieven en methodieken kunnen ook de druk op vrijwilligerswerk verlichten. Daarom wil de provincie *goede ideeën* daarover onder de aandacht brengen, prikkelen en verspreiden. Bijvoorbeeld de verdere ingebruikname van regionale digitale vrijwilligerspleinen, en het ontwikkelen van bijbehorende wijkwebsites. Daar kunnen vrijwilligers in hun eigen wijk diensten en wederdiensten aanbieden, en er is overzichtelijke informatie beschikbaar over ondersteuning van mantelzorgers en vrijwilligers, WMO en andere zaken voor een leefbare wijk.

Infrastructuur

Zoals eerder genoemd zal de provincie lokale en regionale steunpunten voor vrijwilligerswerk ondersteunen en hen voor meer onderlinge samenwerking enthousiast maken.

Maatschappelijke stages

Het idee voor maatschappelijke stages krijgt speciaal aandacht van de provincie. Het fenomeen bestaat al in Gelderland: in 2005 en 2006 heeft een groot aantal Gelderse gemeenten en scholen er de eerste kennis en ervaring mee opgedaan. De provincie wil tot 2009 meer maatschappelijke stages voor elkaar krijgen, die nog beter verlopen omdat van eerdere ervaringen wordt geleerd.

De thema's waar de provincie aan werkt, sluiten aan bij het bestaande rijksbeleid (de beleidsbrief *Vrijwillige Inzet*) en het nieuwe regeerakkoord.

Vrijwilligerswerk: provinciale resultaten eind 2008

Eind 2008 wil de provincie met vrijwilligerswerk de volgende resultaten behalen:

- Spectrum heeft samen met Biblioservice Gelderland in 2007 zes infopunten voor vrijwilligerswerk opgezet in Rivierenland, Achterhoek en Veluwe. In 2008 moeten deze en de drie eerder gevormde informatiepunten brede servicepunten zijn geworden.
- De stuurgroep Sterk in Vrijwilligerswerk is geëvalueerd en uitgebreid met deelnemer Osmose. Samen zijn nieuwe gezamenlijke doelen geformuleerd. De stuurgroep is tot 2009 de drijvende kracht achter de aanpak van vrijwilligerswerk in Gelderland.
- Minimaal tien procent van de Gelderse gemeenten heeft ondersteuning gekregen bij het opstellen van integraal beleid voor sport en vrijwilligerswerk.
- In 2007 wordt een nieuwe succesvolle methode geïntroduceerd om meer jongeren tot vrijwilligerswerk te verleiden. In 2008 wordt de nieuwe methode provinciebreed overgenomen.
- Minstens drie lokale sportservicepunten zijn gaan samenwerken met minstens drie lokale vrijwilligerspunten.
- In 2008 liggen er minimaal twaalf samenwerkingsovereenkomsten tussen steunpunten vrijwilligerswerk, het voortgezet onderwijs en sportverenigingen over maatschappelijke stages. Daarin staat dat zij minimaal twaalf stages tot stand brengen bij minimaal twaalf sportverenigingen.
- In vijf gemeenten is, samen met de Vrijwilligerscentrale Arnhem, een methode ingevoerd om potentiële vrijwilligers in de wijk te vinden en te werven (Bronmethodiek). Organisaties gaan daarvoor in persoonlijke interviews te rade bij hun achterban. Wie heeft welke competenties en welke vrijwillige taken zouden daar goed bij passen?
- Achttien gemeenten zijn in samenwerking met het kennisinstituut voor vrijwillige inzet Movisie ondersteund bij de implementatie van de beleidsbrief van het ministerie van VWS over vrijwillige inzet.
- In 2007 wordt een Gelderse campagne uitgedacht om sportvrijwilligers – vooral jeugd en jongeren – te werven in zowel de georganiseerde als de ongeorganiseerde sport. In 2008 gaat de campagne van start in Gelderland.

Verklarende woordenlijst

Begrippen

Informele inzet – Informele zorg en vrijwilligerswerk

Informele zorg – Mantelzorg en zorgvrijwilligers

Mantelzorg – Mantelzorg is langdurige, onbetaalde en vaak intensieve zorg voor bijvoorbeeld een chronisch zieke of gehandicapte partner, ouder, kind, vriend, buurman of buurvrouw

Vrijwillige zorg – Verzorging, begeleiding en ondersteuning die vrijwilligers bieden aan mensen die daar in de thuissituatie behoefte aan hebben, of contact op geregelde basis met iemand met psychiatrische problemen

Respijtzorg – Vervangende zorg door een vrijwilliger of professional voor de mantelzorg die er even tussen uit wil; dat kan variëren van enkele uren of een dag tot een weekend of vakantie

Tijdelijke Stimuleringsregeling Vrijwilligerswerk (TSV) – Inmiddels afgesloten regeling die een tijdelijke impuls gaf aan de ontwikkeling en vernieuwing van het lokale vrijwilligerswerk

CVTM – Subsidierегeling waarmee de Zorgkantoren tot 2007 ondersteuning en coördinatie bieden aan Steunpunten Mantelzorg, organisaties voor vrijwillige thuiszorg, vrijwillige terminale zorg en netwerken palliatieve zorg

Regionaal digitaal Vrijwilligersplein – Een website over vrijwilligerswerk met een algemeen regionaal deel en verschillende lokale sites voor ‘vrijwilligerswerk om de hoek’, inclusief een digitale vacaturebank op lokaal en regionaal niveau. Ontwikkeld door samenwerkende gemeenten en vrijwilligerscentrales

Organisaties in Gelderland

Steunpunten Mantelzorg – Bieden individuele en georganiseerde mantelzorgers ondersteuning bij het uitvoeren van hun zorgtaken. Voor informatie, emotionele steun en praktische hulp

Vrijwillige thuiszorg – Organisaties voor hulp van vrijwilligers voor mensen met een chronische ziekte of handicap bijvoorbeeld als vaste verzorger, of in de vorm van gezelschap, oppas of activiteitenbegeleider

Buddyzorg – Ondersteuning aan mensen met een ernstige, levensbedreigende en/of chronische aandoening of ziekte

Vriendendiensten – Vrijwilligers die op geregelde basis contact hebben met iemand met psychiatrische problemen

Steunpunten vrijwilligerswerk of Vrijwilligerscentrales – Lokale steunpunten die vraag en aanbod van vrijwilligers bij elkaar brengen, adviseren en deskundigheid bevorderen

GOMZ – *Gelders Overleg Steunpunten Mantelzorg*. Hierbinnen ontmoeten de Steunpunten Mantelzorg met een meer regionale functie elkaar voor afstemming en thematische verdieping

Impulsgroep Informele Zorg – Stuurgroep voor informele zorg in Gelderland. Leden: Osmose, Enzovoort, Zorgbelang, GOMZ, Mezzo, en provincie

Stuurgroep Sterk in Vrijwilligerswerk – Samenwerkingsverband van provinciale ondersteuningsinstellingen die zich bezighouden met vrijwilligerwerk. Leden: Spectrum, steunpunt Scouting Gelderland, Gelderse Sport Federatie en Biblio-service Gelderland

Spectrum – Centrum Maatschappelijke ontwikkeling

Osmose – Adviesbureau voor multiculturele vraagstukken

Enzovoort – Adviesbureau voor integratie en emancipatie

Zorgbelang – Vereniging van patiënten organisaties

Gelderse Sport Federatie – Provinciale ondersteuningsorganisatie voor de sport

Steunpunt Scouting Gelderland – Steunorganisatie voor scouting

Biblio-service Gelderland – Ondersteuningsinstelling voor bibliotheekwerk in Gelderland